

**Η ΔΙΑΡΚΗΣ ΔΙΑΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ
ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ. ΤΟ ΑΓΕΝΕΣ
ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΡΕΙΑ**

ΥΠΟ
ΜΑΝΤΖΑΝΑΡΗ Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Η ΔΙΑΡΚΗΣ ΔΙΑΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ. ΤΟ ΑΓΕΝΕΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΡΕΙΑ

ΥΠΟ
ΜΑΝΤΖΑΝΑΡΗ Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
Δρος Θεολογίας

Τὸ ἀποκαλυπτικὸ πνεῦμα τῆς Καππαδοκίας σκέψης

Ἡ ἱστορικὴ πορεία τοῦ Γρηγορίου Νύσσης (335-395 μ.Χ.) διαγράφεται σὲ μιὰ περίοδο, ὅπου οἱ προκλήσεις τῶν αἰρέσεων, οἱ ἐνδοεκκλησιαστικὲς δυσλειτουργίες καὶ οἱ ἐπιμέρους ζυμώσεις μὲ τὸ περιρρέον πολιτιστικὸ περιβάλλον ἀποτελοῦν μιὰ συνεχῆ διαλογικὴ ἀναφορὰ τοῦ πνεύματος τῆς Καππαδοκίας σκέψης. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης ἀναζητᾷ τὴν πολιτιστικὴ πρόκληση τοῦ περιβάλλοντός του καὶ δρᾷ μεταμορφωτικὰ ἔχοντας ὡς ἀπαρχὴ τὴν ἐκκλησιοκεντρικὴ ἔδραση τῆς ἀγιοπνευματικῆς του δυναμικῆς.

Ἡ ἐπικαιρότητα τῆς Καππαδοκίας σκέψης καὶ εἰδικότερα τοῦ Γρηγορίου Νύσσης εἶναι διαχρονικὴ, διότι ἀφενὸς μὲν συνιστᾷ τὴν ἴδια ἐρμηνευτικὴ κριτικὴ τῶν κοσμικῶν μεταβολῶν, ἀφετέρου δὲ σχετίζεται πάντα μὲ ἀπτά γεγονότα, ποὺ ἀναφύονται ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε ἱστορικὴ πραγματικότητα. Τὸ θαῦμα τοῦ κόσμου, ὡς ἡ ἔλλογη συγκρότησή του, ἀποκαλύπτεται συνεχῶς καὶ διαχέεται σὲ κάθε ἐπιστημονικὴ ἔκφανση. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία δὲν εἶναι ἐγκλειστη σὲ στατικὰ μοντέλα σκέψης, ἀλλὰ διανοίγει συνεχῶς νέες προοπτικὲς ἀγκαλιάζοντας κάθε καινούργια ἀνακάλυψη τῆς κοσμικῆς πραγματικότητος ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θείας ἀποκάλυψης.

Σὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἡ ἀποκαλυπτικὴ Θεολογία, ὡς ἓνα δυναμικὰ ἐξελισ-

σόμενο γεγονός, τίθεται άρωγός σε κάθε νέα αναζήτηση και αναπτύσσει έρευνητική διάθεση προκειμένου να μεταμορφώνει κάθε φορά την περιβάλλουσα ιστορική πραγματικότητα προς τó βέλτιστον. Η διαλεκτική τής Θεολογίας διαηγάζει ή νοηματοδοτεί τó κοσμικό γεγονός έχοντας ως άφετηρία τή διπλή μεθοδολογία τών πατέρων τής Έκκλησίας. Η κίνηση τής πνευματοκίνητης έκκλησιαστικής παράδοσης αποφαίνεται δόκιμα έξωστρεφώς σε κάθε πρό(σ)κληση και διαλέγεται με κάθε νέα ανακάλυψη τών κοσμικών μυστηρίων τού Θεού. Η όρθόδοξη αποκαλυπτική¹ Θεολογία δίνει πάντα τó παρόν σε κάθε νέο γεγονός, πού άφορā στόν άνθρωπο και άγκαλιάζει κάθε επίτευγμά του, πού κινείται προς μία Σοφία² άγιοποιητική.

Θεμέλιο αὐτῆς τῆς έξωστρέφειας άποτελεί ή σχέση Θεού και ανθρώπου. Ό άνοιχτός όντολογικός προσανατολισμός έδράζεται στο πράττειν διά τού λόγου. Ό άνθρωπος συνεργεί στα έργα τού Θεού ανακαλύπτοντας ενεργητικά διά τού λόγου του όσα τού αποκαλύπτονται και με αὐτò τόν τρόπο συμμετέχει συμφιλιωτικά στην ίκανοποιητική πορεία τών πάντων. Η δημιουργικότητα και ή έλευθερία τού λόγου αναδεικνύει τήν άδιάπτωτη πρόοδο τού ανθρώπου στην ιστορία.

Η όρθόδοξη Θεολογία πλουτίζει κάθε πεδίο συνάντησης με κάθε καινούργια εξέλιξη και ανακάλυψη. Η δυναμική της κατεύθυνση δέν τήν άποστασιοποιεί και δέν τήν κλονίζει άπό κανενός είδους νέα γνώση και έπιστημονική γειτνίαση. Η έπ' άγαθῶ συνεισφορά τών άλλων έπιστημών και ή αναφορά τους στή «φαρμακοποιό» τους σύσταση συνδράμουν στην άκριβή όριοθέτησή τους. Τó παρόν τής όρθόδοξης Θεολογίας παρέχεται άφειδώς σε κάθε νέα πρόκληση και έπιστημονική αναφορά. Έξάλλου δέν ύπάρχει όποιαδήποτε ύποψία έκπληξης για τὰ μεγάλα τής δημιουργίας, διότι ό θαυμασμός για κάθε έργο τού Θεού, ή κάθε γνώση για τή δομή και σύσταση τής δημιουργίας³ άποτελεί μιá έμπειρική και λειτουργική σχέση τής ύπαρξης με τó

1. Μ. Μπέγζου, «Μεταξύ άπολογητικής και αποκαλυπτικής», σ. 35.

2. Προς Κορινθίους Α', 2, 6-7: «Σοφίαν δέ λαλοῦμεν εν τοις τελείοις, σοφίαν δέ ου τού αιώνας τούτου ουδέ τών αρχόντων τού αιώνας τούτου τών καταργουμένων».

3. Ν. Μαρσούκα, *Έπιστήμη φιλοσοφία και θεολογία στην Έξαήμερο τού Μ. Βασιλείου*, σ. 92: «Ό,τι μπορεί να κάνει ό άνθρωπινος νοῦς είναι λιγότερο άπό ό,τι στην πραγματικότητα ύπάρχει κρυμμένο στα σλάχνα τής πραγματικότητας». Βλ. και Π. Κανελλόπουλου, *Μεταφυσικής Προλεγόμενα*, σ. 57: «Μπορεί, όμως, να έξαντλει ό περιορισμένος άνθρωπινος νοῦς στη λογική του λειτουργία τόν κόσμο όλόκληρο, τόν κόσμο και τήν οῦσιαστική του ύπόσταση; Θά 'ταν παράλογο άν έλεγα ναί».

λόγο τῶν πραγμάτων⁴. Ἐξάλλου ὁ γεγυμνασμένος νοῦς μπορεῖ νὰ στοχάζεται «οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος».⁵

Ὁ Γρηγόριος Νύσσης, στὸ τέλος τοῦ 4ου αἰώνα, ἐμβαθύνει τὸ νόημα τοῦ πολιτιστικοῦ γίνεσθαι διατυπώνοντας σειρὰ θεωρήσεων καὶ γιὰ τὶς κοσμικὲς διαδικασίες προκειμένου νὰ ἐμπλουτίσει τὴ σχέση του μὲ τὸ Θεό. Στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς θεωρήσεως θὰ ἐξετάσουμε ἐπιμέρους θεματικὲς, οἱ ὁποῖες ἄπτονται τῶν σχέσεων Θεολογίας καὶ Βιολογίας.

Προϋποθέσεις διαλόγου

Προκειμένου νὰ ἐξετάσουμε τὶς ἐνδεχόμενες σχέσεις τῆς θεολογικῆς σκέψης καὶ τῆς ἐπιστῆμης τῆς Βιολογίας στὸ ἔργο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ ἐμβάλουμε στὴ βάσανο τῆς προβληματικῆς ἐκεῖνες τὶς προϋποθέσεις, ποὺ διαφυλάσσουν λειτουργικὰ τὰ ὄρια καὶ τὴν ταυτότητα τῶν δύο περιοχῶν.

Οἱ προϋποθέσεις, στὶς ὁποῖες ἀναφερόμαστε, ἀφοροῦν στὴ διπλὴ θεολογικὴ μεθοδολογία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ ὁποία υἱοθετεῖ καὶ τὴ χαρισματικὴ ἐμπειρία καὶ τὴν ἐπιστῆμη καὶ τὴν ἔρευνα ἐντασσόμενες σὲ μία συνεχῆ ἀγιοποιητικὴ πορεία⁶. Ἡ παραπάνω σημείωση δηλώνεται προ-

4. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τῆς Ἐξαήμερου*, P.G. 44, 61A: «Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν θεόπνευστον ἐκείνην τοῦ πατρὸς ἡμῶν εἰς τὸ προκειμένον θεωρίαν, ἦν οἱ ἐγνωκότες πάντες, οὐδὲν ἔλαττον τῶν αὐτῷ Μωυσῆ περιφιλοσοφημένων θαυμάζουσιν». Βλ. καὶ Χ. Γιανναρᾶ, *Τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἔρω*, σ. 117: «... Ὁ λόγος τῆς κοσμιότητος τοῦ κόσμου, τὸ κάλλος ὡς ἀλήθεια τῶν ὄντων, δὲν ἐξαντλεῖται γνωστικὰ σὲ ἓνα «σημαντικὸ» προσδιορισμὸ (ἀριθμητικὸ καὶ ποσοτικὸ) ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο λόγο, ἀλλὰ συναντιέται μὲ τὸν ἀνθρώπινο λόγο στὰ πλαίσια ἐνὸς προσωπικοῦ διαλόγου, ἐνὸς γεγονότος προσωπικῆς σχέσης». Βλ. καὶ Ν. Ματσούκα, *Ἐπιστῆμη φιλοσοφία καὶ θεολογία στὴν Ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου*, σ. 67 κ.ε. Βλ. καὶ Ν. Ματσούκα, «Οἱ δύο «Δημιουργεῖς» στὸ ἔργο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης», σ.σ. 179-180.

5. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς*, P.G. 44, 125B: «Ἡ δὲ τοῦ λόγου ὑπόθεσις τολμηρὰ μὲν ἴσως τοῖς πολλοῖς εἶναι δόξει, πλὴν οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος ἐνομίσθη». Βλ. καὶ Ν. Ματσούκα, *Ἐπιστῆμη φιλοσοφία καὶ θεολογία στὴν Ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου*, σ. 187: «Ἄλλο ἢ ἐπιστημονικὴ «διάκριση» μὲ τὰ γεγυμνασμένα αἰσθητήρια, καὶ ἄλλο ἢ ἐπιστημονικὴ γνώση, μολοντί καὶ τὰ δύο εἶναι συνταιριασμένα καὶ λειτουργικὰ συνδεδεμένα».

6. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ἰου Θεολογικοῦ λόγου*, P.G. 36, 13CD: «Οὐ παντός, ὦ οὔτοι, τὸ περὶ Θεοῦ φιλοσοφεῖν, οὐ παντός οὐχ οὔτω τὸ πράγμα εὔνων, καὶ τῶν χαμαὶ ἐρχομένων. Προσθήσω δε, οὐδὲ πάντοτε οὐδὲ πᾶσιν οὐδὲ πάντα, ἀλλ' ἔστιν ὅτε, καὶ οἷς καὶ ἔφ' ὅσον. Οὐ πάντων μὲν ὅτι τῶν ἐξητασμένων καὶ διαβεβηκότων ἐν θεωρίᾳ καὶ πρὸ τούτων, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα κεκαθαρμένων ἢ καθαιρομένων, τὸ μετρώτατον». Ἡ στοχαστικὴ ἢ ἀκαδημαϊκὴ θεολογία

κειμένου να αποφύγουμε τό «βρόγχο» τῆς κατά γράμμα θεοπνευστίας τῆς Ἁγίας Γραφῆς⁷ καί ἐπιπλέον νά αποφύγουμε τή στατική ἀντίληψη καί νοοτροπία τῆς «κλειστῆς» πορείας στό Ἐκκλησιαστικό γίγνεσθαι.

Ὁ συνεχῆς διάλογος μέ τό Θεό ἀναδεικνύει τή μοναδική καί ἀνεπανάληπτη καθολικότητα τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ἡ διερεύνηση τῆς σοφίας στοὺς ἄκτιστους λόγους τοῦ Θεοῦ κατατείνει στήν ἀναγέννηση καί μεταμόρφωση τῆς κοσμικῆς πραγματικότητας καταργώντας κάθε δυαλιστική ἐρμηνευτική τῆς κτίσης καί τοῦ ἀνθρώπου.

Σέ αὐτή τή μεταμορφωτική πορεία τό πρόσωπο μπορεῖ νά συναντᾶται ἀπρόβλεπτα⁸ μέ τό «πρόσωπο» τοῦ κόσμου κατανοώντας τήν ἕτερη συμπεριφορὰ τοῦ κοσμικοῦ γεγονότος στή βάση μιᾶς ἀνοιχτῆς διαλογικότητας. Αὐτή ἡ ἁρμονική συμπόρευση δημιουργεῖ συνεχῶς νέες ὄψεις τοῦ κόσμου διαρρηγνύοντας τή στατική καί μονολιθική θεώρηση κάθε ντετερμινιστικῆς παραδοχῆς. Ἡ κτίση ἀποτελεῖ μία συνεχῆ ἐκπληξη, ὅπου ἡ μετάβαση ἀπό τόν ἕναν ἀποκαλυπτόμενο ἀναβαθμό στόν ἄλλο νά ἀπαντᾶ στήν ἐπιστημονική διερεύνηση. Ἔτσι, ἡ θεωρία⁹, ἡ θέα τοῦ κόσμου γίνεται συνεχῶς πιό προσιτή καί πιό συμβατή μέ κάθε μορφῆς λειτουργική συνάντηση τοῦ προσώπου μέ τό ἐνδεχόμενο κοσμικό γεγονός.

Ὡστόσο αὐτή ἡ συνάντηση δέν εἶναι μιᾶ δεδομένη κατάκτηση. Ἀποτελεῖ μιᾶ συνεχῆ ἐνατένιση τοῦ προσώπου πρὸς μία δημιουργική σχέση, πρὸς ἕναν δυναμικό τρόπο ἀναφορᾶς στό πεδίο τῆς κίνησής του πρὸς τον κόσμο. Καί

ἔπεται τῆς χαρισματικῆς Θεολογίας. Βλ. καί Ν. Μασσοῦκα, *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία*, τ.μ. Α', σ. 138: «ἡ χαρισματική καί ἡ ἐπιστημονική, σίγουρα ἀναφέρονται στή βασική διαφορά κτιστοῦ καί ἄκτιστου, τήν ὁποία μέ ποικιλία ἐκφραστικῶν τρόπων κάνει ἡ Ὁρθόδοξη παράδοση ἀπό τὰ πρῶτα τῆς βήματα. Μὲ ἄλλα λόγια στό κτιστό ἀναφέρεται ἡ ἐπιστημονική θεολογία καί στό ἄκτιστο ἡ χαρισματική» Χ. Σταμούλη, *Κάλλος τό ἅγιον*, σ. 137: «Τό ἄκτιστο καί τό κτιστό πραγματοποιοῦν τή σχέση κοινωνίας τους ἕξαιτίας τῆς ἀποκαλυπτικῆς πράξης τοῦ Θεοῦ, πού προηγεῖται, καί τῆς ἐλεύθερης κατάφασης τοῦ κτιστοῦ στήν κλήση τοῦ Θεοῦ πού ἀκολουθεῖ».

7. Ν. Μασσοῦκα, *Ἐπιστήμη φιλοσοφία καί θεολογία στήν Ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου*, σ. 9 «... δέν παραλείπω νά μνημονεύω τό βρικολάκισμα “τῆς κατά γράμμα θεοπνευστίας” τῶν βιβλικῶν κειμένων – μιᾶς κατά βάση θεωρίας, τῆς προτεσταντικῆς ὀρθοδοξίας τοῦ 17ου αἰώνα–...»

8. Χ. Γιανναρά, *Μετα-νεωτερική Μετα-φυσική*, σ. 139: «Ὁ λόγος τοῦ παρατηρητῆ συναντᾶ τόν λόγο τῶν παρατηρουμένων, γιά νά συγκροτηθεῖ ἕνας ἀπρόβλεπτος διά-λόγος πού πάντοτε κάτι διαφορετικό ἀπό δύο παράλληλους μονολόγους».

9. Σ. Γουνέλα, «Περί ἐπιστήμης ἡ “κενῆς ἀπάτης”», σ. 74: «Ἡ θεωρία σέ αὐτήν τήν περίπτωσι εἶναι κάτι σάν ἐσωτερική ὁμιλία πού γίνεται κατά παραχώρηση Θεοῦ καί σάν σταδιακή ἐξοικείωση μέ τό θάυμα».

σὲ αὐτὴν τὴν κίνηση ἢ πρωταρχικὴ προϋπόθεση νοσηματοδοτεῖται ἀπὸ τὴν αὐτάρκεια τοῦ φωτισμένου νοῦ νὰ ὑπερβαίνει τὴ λογικὴ ἀκολουθία τῆς διάνοιας καὶ νὰ ἀντιλαμβάνεται κάθε ἀποκεκαλυμμένη ἐνέργεια τῆς θείας Σοφίας. Διότι πῶς ἄλλιῶς νὰ παρακολουθήσεις τὶς διαρκεῖς μεταβολές καὶ τὶς ἐξελίξεις τῆς κοσμικῆς πραγματικότητας, ὅταν δὲν συνειδητοποιεῖς τὶς πνευματικὲς ἀπαρχές τῆς γνώσης; Πῶς νὰ συλλαμβάνεις τὴν ἐσωτερικὴ δομικὴ ὁλότητα ἑνὸς κοσμικοῦ γεγονότος, ὅταν ἐπικαθορίζεις σὲ αὐτὸ μὴ ἀσυνεχῆ ἀναλυτικὴ καὶ περιγραφόμενη ἀντικειμενικοποίησή του στὰ πλαίσια ἑνὸς συστήματος ταξινόμησης καὶ ἐπιμερισμοῦ; Πῶς νὰ παρατηρήσεις τὶς ὅποιες ἐνδεχόμενες ἐκφάνσεις καὶ σχέσεις ἑνὸς γεγονότος, ὅταν αὐτὸ ὑπόκειται σὲ περιορισμούς ἢ σὲ συμβάσεις πού ἀφοροῦν στὴν παρατήρησή του; Πῶς, τέλος, θὰ ὑπερβείς αὐτοὺς τοὺς ἐγγενεῖς περιορισμούς τῆς ἀντικειμενικοποίησης, πού ἀντανακλοῦνται ἀπὸ τὴ διάνοια, ὅταν ἀκρωτηριάζεις τὴν ἀποκαλυπτικὴ σοφία τοῦ Δημιουργοῦ;

Ὅταν διαρρηγνύουμε τὶς ρίζες τῆς ὑπαρξῆς μας, ὅταν ἐμμένουμε στὴν τροχιά τῆς ἀνθρωποκεντρικῆς παραδοχῆς μας, ὅταν μετροῦμε ποσοτικὰ τὰ πάντα μετὰ κριτήριον τὸ λογικὸ ἐπιμερισμὸ καὶ τὴν ὀρθολογικὴ ἀποτύπωση, τότε ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ κάθε λογῆς ἐνδεχόμενη ὑπέρβαση καὶ τελματώνουμε στὴν περιοριστικὴ ὑποταγὴ τῆς λογικῆς ἀντίληψής μας. Γιατὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἀλλοιωτικὴ νήψη, ἢ ἐσωτερικὴ μεταμόρφωση, τὸ θαῦμα, ἢ ἀγαπητικὴ σχέση, ἢ ἀποκάλυψη, ἢ κένωση, ὁ ἐγκλεισμὸς τοῦ Θεοῦ στὴν καρδιά μας δὲν ἐκκινοῦν μόνον ἀπὸ λογικὲς ἀρχές, οὔτε περιορίζουν μονοσήμαντα τὴν ἀνθρώπινη βούληση, ἀλλὰ σηματοδοτοῦν μίαν δυναμικὴ ὄντολογικὴ πρόταση πού προσανατολίζεται στὴ βάση τοῦ ἀποκαλυπτόμενου θεϊκοῦ μυστικοῦ φωτός.

Πίστη καὶ ἐπιστῆμη

Κάτω ἀπὸ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις μπορεῖ κανεὶς νὰ διαχωρίσει τὶς περιοχὲς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιστήμης,¹⁰ πέρα ἀπὸ τὶς ἀπολογητικὲς¹¹ προ-

10. Μ. Βασιλείου, *Εἰς τὴν Ἑξαήμερον*, Ρ.Γ. 29, 25Α: «Οὐ γὰρ ἐλαττοῦται ἡ ἐπὶ τοῖς μεγίστης ἐκπληξίς, ἐπειδὴν ὁ τρόπος καθ' ὃν γίνεται τι τῶν παραδόξεων ἐξευρεθῆ· εἰ δὲ μὴ ἀλλὰ τὸ γε ἀπλοῦν τῆς πίστεως ἰσχυρότατον ἔστω τῶν λογικῶν ἀποδείξεων. «Βλ. καὶ Πρωτοπρεσβυτέρου Γ. Μεταλληνοῦ, «Ἐκκλησία καὶ ἐπιστῆμη τὸν 18ο αἰῶνα», σ. 74: «... ὅτι ὅσα μποροῦν νὰ βοηθήσουν τὴ σωτηρία μας, ἀπὸ ὅπου καὶ ἂν προέρχονται "παντὶ σθένει χρῆσαι φάμεν" ὅ,τι ὁμῶς δὲν συντελεῖ στὴ σωτηρία μας πρέπει νὰ τὸ ἀπορρίπτουμε». Βλ. καὶ Λ. Σιά-

σπάθειες, οί όποϊες άφοροϋν στην προσπάθεια έναρμονίσεως τής πίστης και τής γνώσης¹². Η έρμηνευτική τοϋ Γρηγορίου Νύσσης έχει ως βάση τήν ιστορική διάσταση τής Θεολογίας και μόνο μέσα από αυτή τήν παραδοχή αντιμετωπίζει δυναμικά τόν πλαίσιο σχέσεων κόσμου και ανθρώπου. Η ιστορικότητα τής αποκάλυψης διαλέγεται με τήν ιστορική πορεία τοϋ ανθρώπου και παρουσιάζει τή θεολογία, ως μία συνεχώς επεκτεινόμενη και αυξανόμενη έρευνητική διαλεκτική.

Ο καμβάς τής κοσμικής πραγματικότητας εκπτύσσεται αποκαλυπτόμενος συνεχώς στα μάτια τής επιστήμης. Η επιστήμη συνομολογεί βαθμηδόν στις αποκαλύψεις τοϋ κόσμου και ανακαλύπτει τόν μεγαλειόν τοϋ Θεοϋ. Η συνεχής διερευνητική ματιά τοϋ προσώπου διαρρηγνύει τόν καταπέτασμα τών κοσμικών μυστηρίων. Τό κοσμικό ύφάδι εκλεπτύνεται και μετακενώνεται σε σοφοποιό διακριβίωση τής γνωστικής προσέγγισης έρμηνεύόμενο και εκπορευόμενο υπό τόν καταυγαζόμενο φώς τής καθαρότητας τής ψυχής¹³.

σου, *Αίμα Σταφυλίδς*, σ. 154: «Όταν δέ όμιλοϋμε για έπιστημολογική θωράκιση τής ορθόδοξης Θεολογίας, έννοοϋμε όλην εκείνη τή μακρά πνευματική σπουδή και σκευή με τήν όποία οί συγγραφείς της τήν όριοθέτησαν με σπάνια ακριβογνώσια γενικώς απέναντι στην άρχαιοελληνική φιλοσοφία και έπιστήμη».

11. Μ. Μπέζου, «Μεταξύ απολογητικής και αποκαλυπτικής», σ. 35: «... από τόν 17ο και τόν 19ο αιώνα, όταν μαινόταν ή διαμάχη θεολόγων και επιστημόνων, κάθε μεταξύ τους συζήτηση είχε ως επίκεντρο τήν Γένεση, τόν πρώτο κείμενο τής Αγ. Γραφής, και μάλιστα τά αρχικά του εδάφια περί τής δημιουργίας, δίνοντας έτσι τήν άφορμή στην εκκόλαψη τής ιδεολογικής πολεμικής και τής θεολογικής απολογητικής». Βλ. και Ν. Ματσούκα, *Κείμενο, μετάφραση, εισαγωγή στο Ίωάννου Δαμασκηνού. Έκδοσις άκριβής τής Όρθοδόξου πίστεως*, σ. 468: «α ή θεολογία δέν ένοχλείται πιά από τόν ότι έχει άνατραπεί τόν γεωκεντρικό σύστημα, έτσι μπορεί νά μήν ένοχλείται από καμιά άλλη έπιστημονική γνώση γ υπόθεση (όπως είναι ή θεωρία τής εξέλιξεως ή τής κατασκευής ζωής από τήν άνόργανη ύλη κ.ά.). Όλα αυτά δέν είναι σύγχρονη απολογητική μέθοδος, αλλά συνεπέστετες προεκτάσεις και εφαρμογές τής αποφατικής θεολογίας...»

12. Μαξίμου Όμολογητοϋ, *Κεφάλαια Θεολογικά II*, P.G. 90, 1225B: «Η πίστις άναπόδεικτος γνώσις έστιν. Ει δέ γνώσις έστιν άναπόδεικτος, άρα σχέσις έστιν υπέρ φύσιν ή πίστις, δι' ής άγνώστως, άλλ' οϋκ άναπόδεικτως ένούμεθα τῷ Θεῷ κατά τήν υπέρ νόησιν ένωσιν». Βλ. και Ρ. Sherrard, «Ο άπανθρωπισμός τοϋ ανθρώπου», σ. 56: «... οί θεολόγοι, τίς περισσότερες φορές, αποκοιμήθηκαν από μόνοι τους μέσα σε μία τελείως ψεύτικη ασφάλεια. Ακόμη χειρότερα, ένιωσαν άναγκασμένοι νά τροποποιήσουν τόν δικόν τους δόγμα, εκεί όπου έρχόταν σε αντίθεση με τίς διάφορες θεωρίες που οί επιστήμονες κάθε τόσο πρότειναν, σχετικά με τήν καταγωγή τοϋ σύμπαντος, τήν εξέλιξη τοϋ ανθρώπου κ.ο.κ.»

13. Γρηγορίου Νύσσης, *Είς τούς Μακαρισμούς*, P.G. 44, 1296C: «και τής ύλικής άχλύος τών τής ψυχής όμμάτων αφαιρεθείσης, έν καθαρά τή τής καρδιάς αίθρία, τπλαυγώς βλέπεις τόν μακάριον θέαμα».

Σ' ἓνα συνεχές «παιχνίδι» νομοτέλειαι καὶ ἐλευθερίας τῆς ἐρμηνευτικῆς τοῦ κόσμου, τὸ πρόσωπο μπορεῖ νὰ στοχάζεται καὶ νὰ ἐπιλέγει ἐλεύθερα μέσα στὸ σχετικὸ προορισμὸ του. Παραμένει ἀνυπότακτο σὲ κάθε ἀντικειμενικοποίηση καὶ καταδεικνύει τὴν ἀπροσδιοριστία σ' ἓνα ἐνεργητικὸ παράγοντα ἀμφισβήτησης κανονιστικῶν ἀρχῶν καὶ ἀνάδειξης τῆς ἑτερουσιότητας καὶ σχέσεων, ὡς μία μορφή μοναδικῆς καὶ ἀνεπανάληπτης συνάντησης μετὰ τὸ ἐνδεχόμενον κοσμικὸ γεγονός.

Αὐτὸ τὸ κοσμικὸ γεγονός ἀναφύεται καὶ ἐκδιπλώνεται στὴ σκέψη τοῦ Γρηγορίου Νύσσης σὲ σχέση μετὰ τὴν ἐπιστήμη τῆς Βιολογίας. Ἐξετάσουμε ὁμῶς, εἰδικότερα τίς σχέσεις αὐτὲς στοχεύοντας στὴν κατάδειξη αὐτῆς τῆς ἵχνησης στὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου.

Θεολογία

Τὸ πρόσωπο

Τὸ πρόσωπο, ὡς φορέας αὐτεξουσιαστικῆς ἐλευθερίας, δὲν ὑπόκειται «φυσικῇ τινὶ δυναστείᾳ, ἀλλ' αὐτεξούσιον πρὸς τὸ δοκοῦν ἔχει τὴν γνώμην».¹⁴ Σ' αὐτὴ τὴ δυναμικὴ τῆς ἐλευθερίας, τὸ πρόσωπο πορεύεται ἀγιοποιητικὰ στὸ χωροχρόνον τῆς κτιστῆς πραγματικότητας καὶ μέσα ἀπὸ τὴ διαλεκτικὴ τῶν προσωπικῶν σχέσεων λειτουργεῖται τὸ ἔλλογον δομικὸ στοιχεῖο τῆς ἀπροσδιοριστίας τῶν σχέσεων.

Ἡ ὑπαρξιακὴ ἐνότητα τοῦ προσώπου¹⁵ καταξιώνεται στὴν κτίση καὶ στὴν ἱστορία ὑπὸ τῶν φωτιστικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ συμφύεσ¹⁶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς συνέχει¹⁷, ἀλληλοπεριχωρεῖ ἀφρόστως καὶ

14. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*, P.G. 44, 184B: Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Ἐξήγησις τοῦ Ἰσχυροῦ τῶν Ἀσμάτων*, P.G. 44, 769A. Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Κατηχητικὸς Λόγος*, P.G. 45, 24 CD καὶ 57 CD.

15. Ρ. Εὐδοκίμων, *Ἡ Ὁρθοδοξία*, σ. 92: «Τὸ πρόσωπο εἶναι ἓνας ὑπαρκτικὸς τρόπος, ποὺ διαποτίζει καὶ κάνει «προσωπικὴ» τὴν ὄλότητα ἐνὸς ὄντος, ποὺ κάνει τὸ ὄν αὐτὸ μοναδικὸ νὰ σκέπτεται τὸν ἑαυτό του, νὰ στοχάζεται τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ καθορίζει τὸν ἑαυτό του... Τὸ «πρόσωπο» οὔτε μπορεῖ νὰ γίνῃ ἄτομον οὔτε εἶναι κάτι ποὺ προσθῆται στὸ σύνολο σώμα - ψυχὴ - πνεῦμα, ἀλλὰ ἀντίθετα, τὸ σύνολο τοῦτο παρουσιάζεται συγκεντρωμένον στὸ ὑποκείμενόν του, στὸν φορέα του, στὴν ζωϊκὴ ἀρχὴ του.

16. Γρηγορίου Νύσσης, *Πρὸς τὰ Ἀπολιναρίου Ἀντιρρητικὸς*, P.G. 45, 1229A.

17. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς*, P.G. 44, 24A: Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τοῦ κατὰ Θεοῦ σκοποῦ*, P.G. 46, 293B.

«ὁμοχρόνως»¹⁸ ἀνακρά¹⁹ τὸ σύνθετον τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς²⁰. Τὸ σῶμα ἀποτελεῖ τὴν μετοχὴ τοῦ προσώπου στὴν ὕλη τοῦ κόσμου²¹ καὶ ἡ ψυχὴ²² συνέχει τὸν ὄλον ἄνθρωπο²³, (ἀκόμα καὶ μετὰ τὴ διάλυση τοῦ σωματικοῦ «συγ-

18. Γρηγορίου Νύσσης, *Ὀμιλία εἰς Ἄσμα Ἀσμάτων*, P.G. 44, 24A: «... οὔτε ἡ ψυχὴ προὔπαρχει τοῦ σώματος, οὔτε προκατασκευάζεται τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, ἀλλ' ὁμοχρόνως ἐν ζωῇ γίνονται».

19. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς*, P.G. 44, 160D: «Τὸν δὲ νοῦν ὁμοτίμως ἐκάστω τῶν μορίων κατὰ τὸν ἄφραστον τῆς ἀνακράσεως (δική μας εἶναι ἡ παρέμβαση γιὰ τὴν ἀραιώση τῆς λέξης) λόγον ἐφάπτεσθαι νομιστέον...» Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τοῦ τί ἐστι κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, P.G. 44, 1344B: «οὔτε γὰρ ἡ ψυχὴ δίχα λόγου ἐπιτελεῖ τι, οὔτε ὁ λόγος δίχα ψυχῆς, οὔτε μὴν ὁ νοῦς πάλιν καθ' ἑαυτὸν χωρὶς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λόγου κατεργάζεται τι, διὰ τὴν ὁμοφυῆ καὶ συμφυῆ καὶ ἀλληλένδετον αὐτῶν κοινὴν δύναμιν τε καὶ ἐνέργειαν, τὴν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ».

20. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς*, P.G. 44, 233D: «Ἄλλ' ἐτὸς ὄντος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ διὰ ψυχῆς τε καὶ τοῦ σώματος συνεστηκότος, μίαν αὐτοῦ καὶ κοινὴν τῆς συστάσεως τὴν ἀρχὴν ὑποτίθεσθαι...». Βλ. καὶ 7. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τοῦ τί ἐστι κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, P.G. 44, 1332D: «Καὶ οἱ μὲν φασὶν αὐτῇ τῇ ἀκαριαίᾳ ῥοπῇ τῆς συλλήψεως τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχὴν ὑφίστασθαι». Βλ. καὶ Χ. Γιανναρᾶ, *Τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἔρωσ*, σ. 73: «Ἡ ἐκστατικὴ ἀναφορὰ προϋποθέτει, δηλαδὴ “περιέχει” τὴ δισύνθετη φύση ὡς ὑπαρκτικὴ πραγματικότητα, συντελεῖται ὁμως μόνον στὰ πλαίσια τοῦ ἐνικοῦ γεγονότος τῆς προσωπικῆς ὑπαρξῆς: ὀρίζεται ὡς πρὸς τὴν προσωπικὴ ἑτερότητα ἢ ὀρίζει τὴν προσωπικὴ ἑτερότητα». Βλ. καὶ G. Florovsky, *Δημιουργία καὶ ἀπολύτρωση*, μετάφρ. Π. Ράλλη, σ. 12.

21. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς*, P.G. 44, 228B: «... ἡ δὲ κρᾶσις οὐκ ἄλλη τις παρὰ τὴν τῶν στοιχείων μίξιν ἐστί, στοιχεῖα δὲ φάμεν τὰ τῇ κατασκευῇ τοῦ παντός ὑποκειμένα, δι' ὧν καὶ τὸ ἀνθρώπινο συνέστησε σῶμα, ἀναγκαιῶς τοῦ εἶδους ὄλον ἐκμαγεῖω σφραγίδος τῇ ψυχῇ παραμεινάντος...». Βλ. καὶ π. Δ. Στανιλοάε, «Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα», σ. 12: «Τὸ σῶμα κάνει κάθε ἀνθρώπο νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη βοήθειας ἐκ μέρους τῶν ἄλλων καὶ δίνει στὸν καθένα τὴ δυνατότητα νὰ ἐκπληρώσει αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία, νὰ ἐπικοινωνήσῃ ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο καὶ νὰ ἀκούσῃ ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο τοὺς ἀγιαστικούς λόγους τῆς γνώσεως καὶ τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ...» Βλ. καὶ π. Ν. Λουδοβίκου, «Μεταφυσικὴ ἢ ἐσχατολογία τοῦ σώματος», σ. 131. Βλ. καὶ Μ. Μπέγγου, «Ὁ ἄνθρωπος ὡς σῶμα στὴν ὀρθόδοξη θεολογία», σ.σ. 139 κ.ε.

22. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ Ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως*, P.G. 46, 296B: Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τοῦ τί ἐστι κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, P.G. 44, 1332B: «Ζωοποιὸς καὶ συστατικὴ καὶ προνοητικὴ ἡ ψυχὴ ὑπάρχει τῆς τετραστοίχου τοῦ σώματος φύσεως κατ' εἰκόνα Θεοῦ τοῦ προνοητοῦ πάσης τετραπεράτου καὶ τῆς ἄνω κτίσεως». Βλ. καὶ J. Cavnos, *St. Gregory of Nyssa on the Origin and Destiny of the Soul*, σ. 8 καὶ Χ. Λασπιδῆ, *Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν Ὀρθόδοξη πίστιν*, σ. 42.

23. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ Ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως*, P.G. 46, 156C: «Σιγησάτω τοίνυν πᾶσα σχολαστικὴ ματαιολογία τῶν μυρίοις τισὶ σωματικοῖς τὴν νοητὴν ἐναποκλειόντων ἐνεργειαν, ὧν οἱ μὲν ἐν καρδίᾳ τὸ ἡγεμονικὸν εἶναι τίθενται, οἱ δὲ τῷ ἐγκεφάλῳ τὸν νοῦν ἐνδιατάσθαι φασιν ἐπιπολαίους τισὶ πιθανότεσι τὰς τοιαύτας ἐπινοίας κρατοῦντες».

κρίματος»²⁴) ὡς εἰκόνα²⁵ – φανέρωση τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ²⁶. Τελικὰ, τὸ πρόσωπο, ὡς εἰκόνα Θεοῦ²⁷, μπορεῖ ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ διακρίνει²⁸ καὶ νὰ κατοπτρεύει τὸ διαρκῆ πλουτισμὸ τῆς κτιστότητάς του καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ἐπεκτείνεται²⁹ ἄπειρα καὶ ἀκόρεστα³⁰ πρὸς τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ ἔχοντας τὴν αἴσθησι τῆς παρουσίας Του,³¹ μέσω τῆς ὑπερβάσεως τοῦ ἑαυτοῦ του³².

24. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ Ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως*, P.G. 46, 44D: «... τὴν ἀπλὴν ἐκείνην καὶ ἀσύνθετον φύσιν ἐκάστω παρεῖναι τῶν μερῶν, καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν οἶσθαι οὐδὲν τοῦ εἰκότος ἐστίν».

25. Γρηγορίου Νύσσης, *Λόγος εἰς τοὺς κοιμηθέντας*, JAEGGER, IX σ. 41, στχ. 16-19: «κατὰ γὰρ τὸ θεῖον κάλλος τὸ τῆς ψυχῆς εἶδος ἀπεικονίζεται. Οὐκοῦν οὖν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἑαυτῆ βλέπει ψυχῆ ἢ τότε δι' ἀκριβείας ἑαυτῆ καθορᾶ». Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τοῦ τί ἐστι κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, P.G. 44, 1333B: «Ἄλλὰ γε δὴ ἐπὶ αὐτὸ τὸ καιριώτατον τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἔλθωμεν...». Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τοῦ τί ἐστι κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, P.G. 44, 1333C: «Ὁ δὲ νοῦς οὐδὲ ἀναίτιός ἐστιν, οὐδὲ ἀγέννητος, ἀλλ' ἐκπορευτός παντὶ διατρέχων καὶ τὰ πάντα διασκοπῶν, καὶ ἀοράτως ψιλαφῶν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ παναγίου καὶ ἐκπορευτοῦ Πνεύματος, περὶ οὗ εἴρηται, ὅτι τὸ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾶ καὶ τὰ βᾶθη τοῦ Θεοῦ». Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τοῦ τί ἐστι κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, P.G. 44, 1336A: «... εἶπεν ὁ θεῖος Ἀποστόλος τὸν ἄνθρωπο εἶναι κατ' εἰκόνα Θεοῦ τοῦ ἀοράτου».

26. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ Ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως*, P.G. 46, 52A: «Ὁ γὰρ ὁμοίωμα Θεοῦ τὴν ψυχὴν εἶναι...».

27. Π. Εὐδοκίμων, *Ἡ Ὁρθοδοξία*, σ. 106: «Κατὰ τὸν Ἅγιον Γρηγόριον Νύσσην ἡ δημιουργία κατ' εἰκόνα ἀνθρωπίνων τὸν ἄνθρωπο στὸ ἀξίωμα τοῦ φίλου τοῦ Θεοῦ, ποῦ ζῆ κατὰ τοὺς ὅρους τῆς θείας ζωῆς».

28. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ Ψυχῆς καὶ Ἀναστάσεως*, P.G. 46, 57B: «Φαμέν γὰρ τῆς ψυχῆς τὴν μὲν θεωρητικὴν ἢ διακριτικὴν καὶ τῶν ὄντων ἐποπτικὴν δύναμιν».

29. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ Μωϋσέως*, ser. Sources Chrétiennes, No 1, σ. 262, στχ. 3-5: «ἀεὶ πάντως ὑψηλότερα ἑαυτῆς γίνεται, τὸ τῶν οὐρανίων ἐπιθυμίαν συνεπεκτεινομένη τοῖς ἐμπροσθεν». Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὰ Ἄσματᾶ τῶν Ἀσμάτων*, JAEGGER, VI, σ. 174, στχ. 5-12. Βλ. καὶ Ἀρχιμ. Π. Μπρούσαλη, *Μυστικὴ Θεολογία*, σ. 67: «Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ὄρος "ἐπέκταση" εἶναι ὁ πιὸ κατάλληλος γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴ διπλὴ ἔννοια τῆς προόδου τῆς ψυχῆς. Γιατὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος δηλώνει τὴν προσέγγισι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο παρουσιάζει τὸν Θεὸ νὰ παραμένει ἀπρόσιτος στὸ διενεκές...»

30. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ βίου Μωϋσέως*, P.G. 44, 300D: «Ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς παρὰ τοῦ Ἀποστόλου ἓναν τελειότητα ὄρον ἐμάθομεν. Τὸ μὴ ἔχειν αὐτὴν ὄρον». Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν*, P.G. 44, 648D-649A.

31. Ἀρχιμ. Π. Μπρούσαλη, *Μυστικὴ Θεολογία*, σ. 35: «Ὁ ἅγιος Γρηγόριος παρομοιάζει αὐτὴ τὴν παρουσία μετὰ ἓνα σακκουλάκι μύρου, ποῦ χωρὶς αὐτὸ τὰ ἐνδύματα μποροῦν νὰ χάσουν τὸ ἄρωμά τους... Συνεπῶς ἡ γνώσι τοῦ Θεοῦ μέσα ἀπὸ τὸν καθρέπτη τῆς ψυχῆς εἶναι πραγματικὰ γνώσι τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι γνώσι τῆς ψυχῆς... δὲν πρόκειται γιὰ ἄμεση γνώσι, ἐπειδὴ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται διὰ μέσου τῶν ἐνεργειῶν στὴν ψυχὴ του».

32. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ βίου Μωϋσέως*, P.G. 44, 401AB.

Τὸ ἀγενές

Ὁ ἐκ Καππαδοκίας πατήρ υἰοθετώντας ἓνα ἐξελικτικὸ σχῆμα καὶ ὑπερβαίνοντας τὸ στατικὸ Πλατωνικὸ καὶ Ἀριστοτελικὸ πρότυπο σκέψης³³, τοποθετεῖ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου σὲ μιὰ δυναμικὴ καὶ ἐξελικτικὴ πορεία³⁴.

Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἐνεργίη καὶ δημιουργικὴ δύναμη ποῦ διακρατεῖ καὶ συνέχει ὄλο τὸν κόσμον ἀφοῦ στὴ βούληση τοῦ Θεοῦ «θέλημα καὶ ἔργον ἐστὶν ἡ τῶν ὄντων ζωή, παρ' οὗ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ζῆν παρήχθη»³⁵. Ἡ συνεχὴς ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν τελείωση τῆς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δημιουργίας³⁶ δὲ συγκρούεται μὲ τὴν ἐξελεγκτικὴ πορεία τῶν ἐπιμέρους τάξεων, γιὰτι καθετὶ ποῦ συντελεῖται, ἔχει ριζωθεῖ στὴν πρώτη καταβολὴ τῆς δημιουργίας. Ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου³⁷ εἶναι μιὰ κίνηση προερχόμενη ἀπὸ τῆς σπερματικῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία θὰ ὀλοκληρωθεῖ

33. Καὶ οἱ δύο Ἑλληνες φιλόσοφοι, ὅπως καὶ στὸ σύνολό τῆς ἡ ἀρχαιοελληνικὴ σκέψη, εἰσάγουν μιὰ δεδομένη καὶ ἀπαρασάλευτη κατεστημένη καὶ νομοτελειανὴ τάξη, ποῦ εἴτε εἶναι τὸ ἔδραϊο εἶδος γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη εἴτε ἡ πλατωνικὴ ἰδέα. Αὐτοὶ οἱ κλειστοὶ τύποι συνομολογοῦν μιὰ ἀρχετυπικὴ δομὴ ἐνταγμένη σὲ μιὰ κλειστὴ καὶ ἀμετακίνητη περιγραμματοκτικὴ πραγματικότητα.

34. Ν. Μαρτσούκα, *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων καὶ ἄλλα μελετήματα*, σ. 186. Βλ. καὶ Ν. Μαρτσούκα, *Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ θεολογία στὴν Ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου*, σ. 98 κ.έ.

35. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατηχητικὸς Λόγος*, P.G. 45, 40A.

36. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ Κατασκευῆς*, P.G. 44, 184CD. Βλ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, *Ἀπολογητικὸς εἰς τὴν Ἐξαήμερον*, P.G. 44, 72B. Βλ. καὶ Ν. Μαρτσούκα, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, σ. 49: «Ἡ δημιουργία λοιπὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ὅπως ἀκριβῶς τὸ λέει ἡ πατερικὴ θεολογία σημαίνει πὼς ὁ Θεὸς κατασκευάζει ἓναν κόσμον, τὸν κτίζει μὲ τὴ δημιουργικὴ του ἐνέργεια, καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς προαιώνιους λόγους τῆς θείας βούλησης».

37. Ν. Μαρτσούκα, *Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ θεολογία στὴν Ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου*, σ. 116: «Κοντολογίς, ὅπως γίνεται σπερματικὰ ἢ καθόλου δημιουργία τοῦ σύμπαντος καὶ μάλιστα «ἐν ἀκαρεῖ», καὶ ἔπειτα διαμορφώνεται ἡ ποικιλία, ἔτσι σπερματικὰ καὶ ἐξάπαντος «ἐν ἀκαρεῖ» δημιουργεῖται καὶ ὁ καθόλου ἄνθρωπος ποῦ ἐξελίσσεται στὸν Ἀδὰμ, τὴν Εὐὰ καὶ ὄλους τοὺς ἐπιμέρους ἀνθρώπους μέσα στὴν πτώση, τὸ θάνατο καὶ τὸν πολλαπλασιασμό». Βλ. καὶ Γ. Μαρτζέλου, *Ὁρθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικὸς προβληματισμός*, σ. 67: «Μὲ ἄλλα λόγια ὁ κόσμος δὲν προέκυψε μὲ τὴ δημιουργία ἐξ ὑπαρχῆς τελειων καὶ ὀλοκληρωμένων δημιουργημάτων, ἀλλὰ τὰ δημιουργήματα τέθηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ καταρχὴν μὲ τὴ μορφή σπερμάτων στὴν κτίση, ἔτσι ὥστε σιγά - σιγά, ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἐξελικτικὴ διαδικασία καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀναγκαία φυσικὴ τάξη νὰ ὀλοκληρωθοῦν καὶ νὰ γίνουν «καλὰ - λίαν»».

ἐξελισσόμενη σύμφωνα μετὰ τὴ φυσικὴ τάξη³⁸. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς συγκεφαλαίωση τοῦ κτιστοῦ κόσμου³⁹, καὶ ὁ κόσμος συνυπάρχουν καταρχὴν ὡς πληρώματα καὶ στὴ συνέχεια καὶ ὡς ἐπιμέρους ἐκφάνσεις τῶν δύο αὐτῶν πληρωματικῶν συνόλων⁴⁰. Πρῶτα δηλ. τίθενται οἱ «ἐν ἀκαρεῖ» καταβαλλόμενες πρῶτες αἰτίες καὶ ἀφορμὲς καὶ στὴ συνέχεια πορεύονται σὲ μιὰ ἐξελισσόμενη πορεία⁴¹.

Ἡ δομικὴ στόφα αὐτῆς τῆς πρώτης σπερματικῆς καταβολῆς εἶναι ἀγενής. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνει τὴν ἑτερότητα τοῦ φύλου⁴², γιατί ἡ πρώτη σπερματικὴ καταβολή⁴³ θὰ κινηθεῖ διαρκῶς ἐξελισσόμενη εἰς τὸ ἐπέκεινα⁴⁴.

38. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τῆς Ἑξαήμερου*, P.G. 44, 72C: «Ἄλλ' ὡς ἀναγκαία τῆς φύσεως τάξις ἐπιζητεῖ τὸ ἐν τοῖς γινομένοις ἀκόλουθον, οὕτως ἕκαστα γεγενῆσθαι φησιν ἐν διηγήσεως εἶδει περὶ τῶν φυσικῶν δογμάτων φιλοσοφίας».

39. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὰς περιγραφὰς τῶν ψαλμῶν*, P.G. 44, 441D: «... μικρὸς δὲ κόσμος ὁ ἄνθρωπος, ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος καὶ μίμημα τοῦ ἁρμοσαμένου τὸν κόσμον πεποιῆται, ὅπερ ἐπὶ τοῦ μεγάλου κόσμου οἶδεν λόγος, τοῦτο κατὰ τὸ εἶκος καὶ ἐν τῷ μικρῷ βλέπει».

40. Ν. Ματσούκα, «Οἱ δύο δημιουργίες στὸ ἔργο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης», σ. 183.

41. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τῆς Ἑξαήμερου*, P.G. 44, 72B: «Οὐκοῦν τοῦτο νοεῖν, ἡ ἀρχὴ τῆς κοσμογονίας ὑποτίθεται, ὅτι πάντων τῶν ὄντων τὰς ἀφορμὰς καὶ τὰς αἰτίας καὶ τὰς δυνάμεις, συλλήβδην ὁ Θεὸς ἐν ἀκαρεῖ κατεβάλετο καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ θελήματος ὀρμῇ ἡ ἐκάστου τῶν ὄντων οὐσία συνέδραμεν, οὐρανός, αἰσθήη, ἀστέρες, πῦρ, θάλασσα, γῆ, ζῶον, φυτά...» Βλ. καὶ Ν. Ματσούκα, *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων καὶ ἄλλα μελετήματα*, σ. 168 κ.έ.

Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τῆς Ἑξαήμερου*, P.G. 44, 72AB. Βλ. καὶ Ν. Ματσούκα, *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων καὶ ἄλλα μελετήματα*, σ. 168 κ.έ.

42. Αὐτὴ ἡ ὑπέρβαση τῆς ἑτερότητας τῶν φύλων θὰ εἶναι καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου στὴν πορεία του πρὸς τὴ θέωση. Δηλ. ἔτσι ὅπως δημιουργήθηκε ὁ ἄνθρωπος (σπερματικῶς), κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ὑπερβεῖ τὴ διάκριση τῶν φύλων ἐνώνοντας καὶ ὑπερβαίνοντας τὰ διηρημένα (Βλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν*, P.G. 91, 1305BC: «τούτου δὲ χάριν ἔσχατος ἐπεισάγεται τοῖς οὐσιν ὁ ἄνθρωπος οἰονεὶ σύνδεσμός τις φυσικὸς τοῖς καθόλου διὰ τῶν οἰκείων μεσιτεῦων τὴν φύσιν ἀλλήλων διεστηκότα τῷ διαστήματι»), διότι ἡ διάκριση τοῦ ἀνθρώπου σὲ ἄρσεν καὶ θῆλυ δὲν προσδιορίζει στοιχεῖο τελειότητας τῆς ἀνθρώπινης φύσεως (Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς*, P.G. 44, 185A: «Ἐπιτεχνᾶται τῇ εἰκόνι τὴν περὶ τὸ ἄρσεν καὶ θῆλυ διαφορὰν, ἥτις οὐκέτι πρὸς τὸ θεῖον ἀρχέτυπον βλέπει, ἀλλὰ καθὼς εἴρηται τῇ ἀλογωτέρᾳ προσομφεῖται φύσει») ἀλλὰ παρὰλληλα δὲν περιορίζει καὶ τὴ μετοχὴ του (ἀνθρώπου) στὴ θεία μακαριότητα (Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς*, P.G. 44, 18BD: «ἐκάτερον γὰρ τούτων ἐστὶ πάντως ἐν παντί τῷ μετέχοντι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς».).

43. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τῆς Ἑξαήμερου*, P.G. 44, 77D: «Τὰ πάντα ἦν ἐν πρώτῃ τοῦ Θεοῦ περὶ τὴν κτίσιν ὀρμῇ, οἰονεὶ σπερματικῆς τινος δυνάμεως πρὸς τὴν τοῦ παντός γένεσιν καταβληθείσης, ἐνεργεῖα δὲ τὰ καθ' ἕκαστον οὐπω ἦν». Βλ. καὶ G. Ladner, «The Philosophical Anthropology of Saint Gregory of Nyssa», σ.σ. 75-76.

44. Ν. Ματσούκα, *Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ θεολογία στὴν Ἑξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου*,

Ἡ «ἐν ἀκαρεῖ», σπερματική καὶ καθόλου⁴⁵ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου δηλώνει οὐσιαστικά καὶ τὸ ἀγενές αὐτῆς τῆς πρώτης σπερματικῆς δημιουργίας⁴⁶. Πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη αἰτίαση καὶ τὴν ἐκκινούμενη ἀπαρχὴ τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους⁴⁷.

Ὑπὸ τὸ πλαίσιο τῆς παραπάνω θεώρησης θὰ ἐξετάσουμε τὴ δυναμικὴ σκέψη τοῦ Γρηγορίου Νύσσης στὴν ἐπιστημονικὴ περιοχὴ τῆς Βιολογίας καὶ εἰδικότερα στὴν ἀναφορὰ του γιὰ τὸ ἀγενές τῆς πρώτης δημιουργίας.

Βιολογία

Στὰ πλαίσια τῆς διαμορφωτικῆς ἐπίδρασης τῆς ἐπιστήμης τῆς Βιολογίας καὶ τῆς προσφορᾶς της στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἐξετάσουμε τὸ ἀνθρώπινο γονιδίωμα στὴν ἐξελικτικὴ πορεία τῆς Μοριακῆς Βιολογίας, ὡς τὸ πλαίσιο ἀναφορᾶς τῆς θεματικῆς διάστασης ποὺ ἐξετάζουμε.

σ. 115: «Ἀκριβῶς ἡ σπερματικὴ αὐτὴ καταβολή, ποὺ θὰ ἐξελιχθεῖ παραπέρα, κατὰ αὐτονόητο τρόπο δὲν ἔχει διάκριση φύλου».

45. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ Κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*, P.G. 44, 185D: «Διὰ τοῦτο εἷς ἄνθρωπος κατωνομάσθη τὸ πᾶν, ὅτι τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ οὔτε τι παρώχηκεν οὔτε μέλλει, ἀλλὰ τὸ προσδοκώμενον ἐπίσης τῷ παρόντι τῇ περιεκτικῇ τοῦ παντός ἐνεργείᾳ περικρατεῖται».

46. Ἡ ἐπισήμανση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητρο. Ν. Χατζηνικολάου γιὰ τὴ σχέση τοῦ ἀγενοῦς τῆς πρώτης δημιουργίας μὲ τὴν προοπτικὴ ἀγγελικῶν πολλαπλασιασμοῦ ἀποτελεῖ μιὰ σημαντικὴ ἀναφορὰ γιὰ τὴ θεματικὴ διάσταση ποὺ ἐξετάζουμε. Βλ. Σεβασμιωτάτου Ν. Χατζηνικολάου, *Ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸ γονιδίωμα*, σ. 143: «Ἐπὶ πλέον δημιουργώντας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο μόνον του, δίχως φύλο, τιμημένον μὲ ἀφθαρσία καὶ ἀθανασία καὶ πολλαπλασιαζόμενον ἀγγελικῶς ἔδειχνε καὶ πῶς ὁ ἴδιος θὰ ἤθελε τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν πλάθεται δίχως φύλο μὲ προοπτικὴ ἀγγελικῶν πολλαπλασιασμοῦ». Βλ. καὶ Β. Βασικούρα, *Ἡ ἔννοια τοῦ θανάτου κατὰ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης*, σ. 125: «Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐξέτιπτε τῆς θελήσεως νὰ διατηρήσει σταθερὴ πορεία πρὸς τὸ ἀγαθὸ καὶ θὰ ἀποκλειόταν ἀπὸ τὴν ἀγγελικὴ ζωὴ, γι' αὐτὸ πρόσθεσε ὁ Θεὸς τὴν διάκριση τῶν φύλων ποὺ ἐπέτρεψε στὸν ἄνθρωπο νὰ αὐξηθεῖ καὶ νὰ πληθυνθεῖ...».

47. Γιὰ τὴ συζήτηση περὶ τῆς πρώτης δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου στὴν προπρωτικὴ καὶ μεταπρωτικὴ κατάσταση στὸ χῶρο τῆς Ἰουδαιοχριστιανικῆς παράδοσης καὶ τῆς πατερικῆς Θεολογίας βλ. ἐνδεικτικά: L. Thunberg, *Microcosm and Mediator. The theological anthropology of Maximus the Confessor*, σσ. 155-160. Βλ. καὶ Ν. Ματσούκα, *Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ θεολογία στὴν Ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου*, σ.σ. 113-119. Βλ. καὶ Α. Βλέτση, «Ἡ ἔνωση ἀνδρα καὶ γυναικας ὡς πρό(σ)κληση ἐνοποίησης τοῦ κόσμου», σ.σ. 176-184. Βλ. καὶ Σ. Καλαντζάκη, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός», σ.σ. 340-364. Βλ. καὶ Σεβασμιωτάτου Μητρο. Ν. Χατζηνικολάου, «Ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸ γονιδίωμα», σ.σ. 139-158. Βλ. καὶ π.Α. Μέσκου, *Ὁ πλανήτης τῆς Θεολογίας*, σ.σ. 88-93.

Ἡ ἐξέταση, βεβαίως, δὲ θὰ ἀφορᾷ τὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν ἄβια ὀργανικὴ κατάσταση στὸν ὀργανωμένο βιολογικὸ μεταβολισμό, δεδομένου ὅτι οἱ ἐμπλεκόμενες ἐπιστῆμες (Γεωφυσικὴ, Χημεία, Γενετικὴ καὶ Παλαιοντολογία) ἔχουν συνδράμει τὰ μέγιστα πρὸς τὴν διεκπεραίωση τῆς ἐπιστημονικῆς τεκμηρίωσης καὶ τὴν ἀνακάλυψη νέων στοιχείων⁴⁸. Ἐξάλλου τὸ πρὸς ἐξέταση ζήτημα ἄπτεται τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος.

Εἰδικότερα, καὶ στὰ ὄρια τῆς Γενετικῆς, θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ εἰσδύσουμε στὴν περιοχὴ τῶν γονιδίων. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ ἀποκωδικοποίηση τοῦ DNA⁴⁹ συντέλεσε στὴ δημιουργία νέων δεδομένων, ποὺ ἀπαντοῦν σὲ μιὰ σειρά ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσαν γιὰ πολλὲς δεκαετίες μυστήρια⁵⁰ τῆς ζωῆς γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Στὴν παρούσα μελέτη δὲ θὰ ἐπεκταθοῦμε στὴν ἀναλυτικὴ περιγραφή τῆς χημικῆς ἀλυσίδας, οὔτε θὰ ἀναφεροῦμε σὲ ἐπιμέρους γνωστικὲς περιοχὲς τοῦ γενετικοῦ ὕλικου (τὰ βιολογικὰ εἶδη, τὴ δομὴ τοῦ κυττάρου, τὰ χρωμοσώματα, τὴν ἀνάγνωση νουκλεοτιδίων, τὴν κλωνοποίηση τῆς γονιδιακῆς παρεμβάσεως, τῆς ἐπιμέρους ἐφαρμογῆς τῆς γενετικῆς τεχνολογίας, τὰ ζητήματα βιοηθικῆς κ.ἄ.) μιὰ καὶ τὸ ζητούμενο μᾶς ἀφορᾷ κυρίως στὴ χαρτογράφηση τῶν γονιδιακῶν περιοχῶν, ὅπως αὐτὸ ἐξετάζεται κατὰ τὴν πρώτη γένεση τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ πρόγραμμα τῆς χαρτογράφησης τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος ἀφορᾷ στὴν ὀλικὴ καταγραφή καὶ ταξινομήση (ἐντοπισμὸς τῆς ἀκριβοῦς θέσης σὲ ὄλο τὸ μήκος τῶν χρωματοσωμάτων) τῆς ἀλληλουχίας τῶν βάσεων τοῦ DNA σὲ ἓνα τυπικὸ ἀνθρώπινον κύτταρο. Εἰδικότερα ἡ ἀνάγνωση τοῦ γονιδιώματος μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴν ἀνατομία τῶν γόνων, τῆς γενετικῆς πληροφορίας καὶ τὴ μοναδικότητα τοῦ κάθε ἀνθρώπου⁵¹. Αὐτὴ ἡ μοναδικότητα τοῦ κάθε ἀνθρώπου συνιστᾷ οὐσιαστικὰ καὶ τὸ ἀνεπανάληπτο τοῦ προσώπου. Στὸν πυρῆνα δηλ. τοῦ κάθε κυττάρου ἀνακαλύπτουμε τὴν πληροφορία τῆς

48. Γιὰ τὰ ἐπιμέρους ζητήματα τῶν διαφορετικῶν θεωριῶν καὶ τοὺς σχετικούς προβληματισμούς βλ.: F. Dyson, *Προελεύσεις ζωῆς*, μετάφρ. Ἄ. Τσουκαλαδάκη, σ.σ. 88 κ.ἑ. Βλ. καὶ F. Dyson, F. Dyson, «A Model for the Origin of Life», σ.σ. 344-350. Βλ. καὶ S. Spiegelman, «An in vitro analysis of a replicating molecule», σ.σ. 3-68.

49. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἀνακάλυψης τῆς διπλῆς ἑλικας βλ. M. Morange, *Ἱστορία τῆς Μοριακῆς Βιολογίας*, μετάφρ. Λ. Λάικα, σ.σ. 159-205.

50. Ἀρχιεπισκόπου Χ. Παρασκευαΐδη, «Γενετικὴ Μηχανικὴ καὶ Κλωνοποίηση στὴν Ὑπηρεσία τῆς Ζωῆς ἢ τοῦ Ὀλέθρου», <http://www.ecclesia.gr/greek/Archbishop/koinonia/Cloning.html>: «Τὸ μυστήριον γοητεύει τὸν ἄνθρωπο καὶ ἡ προσπέλασή του συνιστᾷ τὸν μεγάλο πειρασμό, στὴν ἀναζήτηση τῶν μυστικῶν του».

51. Ἡ ἀνθρωπότητα εἶναι μία καὶ μοναδική. Ἡ ἀνακάλυψη τῶν γονιδίων μᾶς προσανατολίζει στὴν ἐνότητα τῆς ζωῆς. Τὸ 99% τῶν ἀνθρώπων ἔχουν τῆς ἴδιες ἀλληλουχίες στὸ γονιδίωμά τους. Οἱ διαφορὲς ὅμως ἐντοπιζόνται στὸ ὑπόλοιπο ποσοστὸ. Γιὰ τὴ συζήτηση καὶ τὴν

σύστασης του όλου και μοναδικού ανθρώπου. Ἡ ὑπαρξη του κυττάρου⁵² γίνεται φανερή από το ότι κάθε κύτταρο μπορεί να αναπαράγει το σύνολο των στοιχείων του οργανισμού.

Στά πλαίσια της παραπάνω προσέγγισης θέτουμε την προβληματική της πρωτογενούς δημιουργίας του ανθρώπινου είδους, όπως αυτό καταγράφεται στην πορεία και στα στάδια⁵³ της εξέλιξης⁵⁴. Μιας εξέλιξης που πραγματοποιήθηκε με τη συνεχή αντιπαράθεση των οργανισμών με το περιβάλλον τους και την ανάλογη προσαρμογή τους σε αυτό. Ἡ γενετική πολυμορφία συντελείται με τη μεταβίβαση νέων δομών εξαιτίας της μεταλλαγής⁵⁵ των γονοτύπων. Ἡ αναπαραγωγή νέων ἀσταθειών σε μια πορεία εξελικτικών συνθέσεων και μεταλλάξεων⁵⁶ διεύρυνε τα όρια της γενετικής ποικιλίας και ἐπιλογής.

Σε αυτό ακριβώς το στάδιο σύνθεσης και δημιουργίας νέων σταθερών, όπου οι στρατηγικές ἐπιβίωσης και αὐτοσυντήρησης ἀποτελοῦσαν τὸν κεντρικό χαρακτήρα των συστημάτων, ὁ πολλαπλασιασμός πραγματοποιοῦνταν μέσω των δύο γονέων, ἀλλὰ μόνο σε ἕνα φύλο. Σε αυτό το πρώτο στάδιο εξέλιξης ἡ διαφοροποίηση των γενετικών κυττάρων δὲν εἶχε συντελεστεί ἀκόμα. Εἶχαμε οὐσιαστικά ἕνα φύλο, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε μία νέα γενετική ποικιλία.

Δὲ θὰ προχωρήσουμε στα ὑπόλοιπα στάδια εξέλιξης, όπως της δημιουργίας πυρηνικών κυττάρων και στη διάκριση των δύο φύλων, ἀφοῦ τὸ ζητούμενο της παρούσης μελέτης ἐξετάζει μόνο τὴν πρώτη φάση της εξέλιξης θέλοντας να ὑπογραμμίσουμε τὸ ἀγενές της πρώτης δημιουργίας.

προβληματική της πραγμάτευσης της ἐνότητας της ζωῆς βλ. ἐνδεικτικά: Σ. Ἀντωνάρακη, «Τὸ πρόγραμμα του Ἀνθρώπινου Γονιδιώματος. Πανηγυρισμός και σύνεση», σ.σ. 351-360. Βλ. και J. Shreeve, «Τὰ μυστικά των γονιδίων», σ.σ. 120 κ.έ. Βλ. και Ν. Κόιου, *Ἡθική θεώρηση των τεχνικών παρεμβάσεων στο ἀνθρώπινο γονιδίωμα*, σ.σ. 58 κ.έ. Βλ. και Μ. Morange, *Τὸ μερίδιο των γονιδίων*, σ.σ. 207 κ.έ.

52. Γιὰ τὴν εξέλιξη του κυττάρου βλ.: Β. Μαμαρά, *Βιολογία κυττάρου*, σ. 52 κ.έ. Βλ. και Ν. Γ. Θωμοπούλου, *Ὁ ὑποκυτταρικός κόσμος*, σ.σ. 13 κ.έ.

53. Γιὰ τὴν ἀπροσδιοριστία, τὴν τυχαιότητα και τὴ διακύμανση των σταδίων της ἐξελικτικῆς θεωρίας βλ. ἐνδεικτικά: J. Monod, *Τύχη και ἀναγκαιότητα*, μετάφρ. Ν. Παπαδόπουλου, σ.σ. 108-110. Βλ. και Κ. Καστοριάδη, *Τὰ σταυροδρόμια του λαβύρινθου*, σ.σ. 223-226. Βλ. και Χ. Γιανναρά, *Μετα-νεωτερική Μετα-φυσική*, σ.σ. 111-124. Βλ. και Γ. Γραμματικάκη, *Ἡ Κόμη της Βερενίκης*, σ.σ. 92-96.

54. Ἀναφορικά για τὴ θεωρία της εξέλιξης και τὴν προέλευση των εἰδῶν βλ. J. D. Futuyama, *Ἐξελικτική Βιολογία*, ἐπιμέλεια Λ. Ζούρου, σ.σ. 9-21.

55. Κ. Κρίμπα, «Ἡ σύγχρονη ἐξελικτική βιολογία και ὁ φιλοσοφικός στοχασμός», σ. 337.

56. Γιὰ τὴν ἱστορία και τὴν ἐννοια της «μετάλλαξης» βλ. Th. Dobzhansky, *Ἡ γενετική της ἐξελικτικῆς πορείας*, μετάφρ. Κ. Καστορίτση, σ.σ. 61 κ.έ.

Ὅρισμένα συμπεράσματα

Πέρα ἀπὸ κυρίαρχες ἀποφάνσεις καὶ θεωρητικὲς συνθέσεις φαίνεται πῶς γιὰ ἀκόμα μιὰ φορὰ ἡ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση τοῦ Γρηγορίου Νύσσης γιὰ τὴν πρώτη δημιουργία τίθεται στὸ μικροσκοπιο τῆς Βιολογίας καὶ τεκμηριώνεται ἐπιστημονικά.

Τὸ ἀγενὲς τῆς πρώτης δημιουργικῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐξελικτικὴ δυναμικὴ αὐτῆς τῆς πρώτης σπερματικῆς καταβολῆς συνάδουν μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις τῆς Ἐξελικτικῆς Γενετικῆς. Τὸ φύλο ἐντάσσεται σὲ μιὰ ἐξελικτικὴ πορεία, ὅπου διαμορφώνονται σταδιακὰ τὰ ἐπιμέρους χαρακτηριστικά του.

Ἡ συνεχὴς κίνηση, ἡ ἐξέλιξη, ἡ δυναμικὴ πορεία καὶ ἡ μεταβολὴ ἀποτελοῦν τὸν κοινὸ παρανομαστὴ καὶ στὴ σκέψη τοῦ Ἁγίου καὶ στὰ συμπεράσματα τῆς ἐπιστήμης τῆς Βιολογίας. Ὁ σκοπὸς αὐτῆς τῆς δυναμικῆς πορείας καὶ ὁ τρόπος αὐτῆς τῆς διαδρομῆς εἶναι διαφορετικὸς σὲ κάθε περίπτωσι, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς διαφεύγει σὲ κάθε περίπτωσι εἶναι ὁ ἀνοιχτὸς διάυλος ἐπικοινωνίας τῆς Θεολογίας καὶ ὁ συνεχὴς διάλογος σὲ κάθε ἔκφρασή του.

Αὐτὸς ὁ διάλογος, παρὰ τὶς ὅποιες διαφωνίες καὶ ἐπιμέρους δυσκολίες, δηλώνει κάθε φορὰ τὴ δυναμικὴ τῆς Θεολογίας. Γιατὶ αὐτοὶ οἱ διάυλοι σχέσεων ἀνακαλύπτουν συνεχῶς νέα πεδία κοινῆς ἀναφορᾶς καὶ ἐκ παραλλήλου πορεῖες. Γιατὶ τελικὰ ἡ ἀνακάλυψη τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ⁵⁷ μετὰ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ μὲ τὴ σύμπραξη τῶν ἐπιστημῶν καταδεικνύει τὴν ἀνοιχτὴ καὶ δόκιμη διαλογικότητα καὶ τὴ λειτουργικὴ δυναμικὴ τῆς.

Τὸ ἀπρόβλεπτο γεγονός τῆς συνάντησης τοῦ προσώπου μὲ τὸ κοσμικὸ γεγονός καὶ ἡ μοναδικότητα αὐτῆς τῆς σχέσης μεταφέρει τὴ λειτουργικὴ δυναμικὴ τοῦ διεπιστημονικοῦ διαλόγου σὲ νέες δημιουργικὲς ἀτραπούς. Αὐτὸς ὁ διάλογος παρέχει νέες δυνατότητες ἀναφορᾶς καὶ ἐρμηνείας τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ καὶ συντείνει διαρκῶς στὴν προσαρμογὴ τῆς ἐπιστήμης σὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους. Τελικὰ, τὸ εὐκταῖο ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ διαλόγου δὲν ἀνευρίσκεται τόσο στὴν ταύτιση ἢ μὴ τῶν ἐπιμέρους θεωρήσεων, ἀλλὰ στὴν ἀνοιχτὴ ἐρμηνευτικὴ ἀμφιδρομία τῆς σκέψης καὶ στὴ ζῶσα καὶ ἐξελισσόμενη ἱστορικὴ πορεία ποῦ μεταπλάθεται καὶ διευρύνεται συνεχῶς ὑπὸ τὴν ἀνάπτυξη νέων ἐπιστημονικῶν προσεγγίσεων.

57. Μ. Βασιλείου, *Εἰς τὴν Ἐξαήμερον*, P.G. 29, 33C: «παρέλιπε δὲ ἡ ἱστορία τὸν ἡμέτερον νοῦν γυμνάζουσα πρὸς ἐντρέχειαν, ἐξ ὀλίγων ἀφορμῶν παρεχομένη ἐπιλογίζεσθαι τὰ λειπόμενα».

SUMMARY

The study of the thought of Saint Gregory of Nyssa is both never-ending and continuous. The identification of a scientific procedure in a series of observations made by the Saint underlines the parallel tracks taken by the various branches of knowledge. For the branches of Theology and Biology, in particular, their shared interpretation of the role of the first reproductive gene in the creation of man constitutes a highly significant reference.

The reference made by Gregory of Nyssa to the non-sexual nature of the first reproductive gene falls within the evolutionary track of the «instantaneous» and the total process of the creation of man. This first reproductive gene is marked by the lack of any difference between the genders. This is namely the first censure and the overall origin of the human species.

A similar consideration exists in the scientific field of Biology. Essentially, the uniqueness of each human being lies in the individual nature of each person. In the nucleus of each cell, one may find all information necessary for the making of a unique human being.

During a steady evolutionary process, genetic polymorphism is achieved through the transmission of new structures created through genemutation. At this early stage of evolution, the differentiation of reproductive cells had not yet been completed. There was essentially one gender only, since there was but one genetic variety.

Steady movement, evolution, dynamic process and change constitute the common denominator between the thought of the Saint and the conclusions of the science of Biology. The scholarly dialogue of the sciences constitutes a steady and open challenge which diffuses into a series of individual topics. The evolving secular reality does not restrict itself to closed confines, but it follows a steady course. The enlargement, development and remolding of scientific thought into a two-way conversational and scientific relation constitutes a steady search, which represents an open contemplation of the future.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης χρησιμοποιήθηκε ἡ ἔκδοσις τοῦ J. P. Migne, *Patrologiae Graeca* (P.G.), τ.μ. 44-45-46. Ἐπιπροσθέτως χρησιμοποιήθηκε ἡ ἔκδοσις τοῦ W. Jaeger, ὅπως καὶ ἡ σειρὰ *Sources Chrétiennes*, (No 1). Γιὰ τὰ ἔργα τῶν ὑπόλοιπων Ἁγίων πατέρων χρησιμοποιήθηκε ἡ P.G. τοῦ J. P. Migne.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

- Ἀντωναράκης Σ., «Τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀνθρώπινου Γονιδιώματος. Πανηγυρισμὸς καὶ σύνεση», *Ἐπιστῆμες, Τεχνολογίες Αἰχμῆς καὶ Ὁρθοδοξία*, Ἀθήνα 2001, σ.σ. 351-360.
- Βασιλείου Κ., *Ἡ ἔννοια τοῦ θανάτου κατὰ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης*, ἐκδόσεις Ἐπέκτασις, Κατερίνη 1999.
- Βλέτσος Α., «Ἡ ἔνωση ἀνδρα καὶ γυναίκας ὡς πρό(σ)κλιση ἐνοποίησης τοῦ κόσμου», *Τιμητικὸς τόμος πρὸς τὸν Γ. Μαντζαρίδη*, ἐκδόσεις Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2004, σ.σ. 176-184.
- Γιανναράς Χ., *Τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἔρω*, ἐκδόσεις Δόμος, Ἀθήνα 1987.
- Γιανναράς Χ., *Μετα-νεωτερικὴ, Μετα-φυσικὴ*, ἐκδόσεις Δόμος, Ἀθήνα 1993.
- Γουνέλας Σ., «Περὶ ἐπιστήμης ἢ “κενῆς ἀπάτης”», *Δύο κείμενα περὶ ἐπιστήμης*, Ἀθήνα 1986, σ.σ. 67-107.
- Γραμματικᾶκης Γ., *Ἡ Κόμη τῆς Βερενίκης*, ἐκδόσεις Πανεπιστημιακῆς Ἐκδόσεις Κρήτης, Ἡράκλειο 1997.
- Εὐδοκίμου Π., *Ἡ Ὁρθοδοξία*, μετάφρ. Α. Μουρτζοπούλου, ἐκδόσεις Β. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1972.
- Θωμόπουλος Ν. Γ., *Ὁ ὑποκυνταρικὸς κόσμος*, ἐκδόσεις Universal Studio Press, Θεσσαλονίκη 1995.
- Καλαντζᾶκης Σ., «*Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός*», ἐκδόσεις Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2001.
- Κανελλόπουλος Π., *Μεταφυσικῆς Προλεγόμενα*, ἐκδόσεις Ἑστία, Ἀθήνα 2003.
- Καστοριάδης Κ., *Τὰ σταυροδρομία τοῦ λαβύρινθου*, ἐκδόσεις Ὑψίλον/βιβλία, Ἀθήνα 1991.
- Κόϊος Ν., *Ἠθικὴ θεώρηση τῶν τεχνικῶν παρεμβάσεων στὸ ἀνθρώπινο γονιδίωμα* (Διδάκτ. Διατρ.), ἐκδόσεις Σταμούλη Α.Ε., Ἀθήνα 2003.
- Κρίμας Κ., «Ἡ σύγχρονη ἐξελικτικὴ βιολογία καὶ ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς», *Δευκαλίων*, τ.χ. 23-24, 1978, σ.σ. 311-355.

- Λασπίδης Χ., *Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν Ὁρθόδοξη πίστιν*, Χ.Ο., Θεσσαλονίκη 1994.
- Λουδοβίκος Ν. (π.), «Μεταφυσικὴ ἢ ἐσχατολογία τοῦ σώματος;», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.*, τ.μ. 1, 1990, σ.σ. 113-137.
- Μαρμαράς Β. – Μαρμαρά – Λαμπροπούλου Μ., *Βιολογία κυττάρου*, ἐκδόσεις Χατζηϊωάννου, Πάτρα 1995.
- Μαρτζέλος Γ., *Ὁρθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικὸς προβληματισμὸς, Μελετήματα δογματικῆς Θεολογίας Β΄*, Φιλοσοφικὴ καὶ Θεολογικὴ Βιβλιοθήκη 41, ἐκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2000.
- Ματσούκας Ν., *Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ θεολογία, στὴν Ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου*, Φιλοσοφικὴ καὶ Θεολογικὴ Βιβλιοθήκη 10, ἐκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1990.
- Ματσούκας Ν., *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, ἐκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1986.
- Ματσούκας Ν., «Οἱ δύο “Δημιουργίες” στο ἔργο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης», ἀνάτυπο Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδας Θεολογικῆς Σχολῆς, *Κληρονομία*, τ.μ. 21, τ.χ. Α΄ - Β΄, Θεσσαλονίκη 1992.
- Ματσούκα Ν. *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων καὶ ἄλλα μελετήματα*, ἐκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992.
- Ματσούκα Ν., *Κείμενο - μετάφραση, εἰσαγωγή - σχόλια στοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ. Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως*, ἐκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1989.
- Ματσούκας Ν., *Δογματικὴ καὶ συμβολικὴ Θεολογία Α΄: εἰσαγωγή στὴ θεολογικὴ γνωσιολογία*. Φιλοσοφικὴ καὶ Θεολογικὴ Βιβλιοθήκη 2, ἐκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985.
- Μέσκος Α., *Ὁ πλανήτης τῆς Θεολογίας*, ἐκδόσεις Ἱερά Μονὴ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, Σοχὸς 2002.
- Μεταλλινὸς Γ. (πρωτοπρεσβ.), «Ἐκκλησία καὶ ἐπιστὴμὴ τὸν 18ο αἰώνα», *Σύναξη*, τ.χ. 18, σ.σ. 73-79.
- Μπέγζος Μ., «Μεταξὺ ἀπολογητικῆς καὶ ἀποκαλυπτικῆς», *Σύναξη*, τ.χ. 17, Ἀθήνα 1986, σ.σ. 35-51.
- Μπέγζος Μ., «Ὁ ἄνθρωπος ὡς σῶμα στὴν ὀρθόδοξη θεολογία», *Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυκας*, τ.χ. 4, 1992, σ.σ. 139-153.
- Μπέγζος Μ., «Μεταξὺ ἀπολογητικῆς καὶ ἀποκαλυπτικῆς», *Σύναξη*, τ.χ. 17, Ἀθήνα 1986, σ.σ. 35-51.
- Μπρούσαλης Π. (Ἀρχιμ.), *Μυστικὴ Θεολογία*, ἐκδόσεις Ἐπέκταση, Κατερίνη 1997.
- Παρασκευαΐδης Χρ. (Μακαριότατος), «Γενετικὴ Μηχανικὴ καὶ Κλωνοποίηση στὴν Ὑπηρεσία τῆς Ζωῆς ἢ τοῦ Ὀλέθρου», <http://www.ecclesia.gr/greek/Archbishop/koinonia/Cloning.html>.

- Σιάσος Λ., *Αἶμα Σταφυλῖς*, ἐκδόσεις Ἄρμος, Ἀθήνα 1998.
- Σταμούλης Χ., *Κάλλος τὸ ἅγιον*, ἐκδόσεις Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2004.
- Στανιλοάε Δ. (π.), «Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ἀπόδοση ἀπὸ τὰ Γαλλικὰ Ζ. Πλιάκου, Σύναξη, τ.χ. 4, Ἀθήνα 1982, σ.σ. 7-13.
- Χατζηνικολάου Ν. (Σεβασμ.), *Ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸ γονιδίωμα*, Κέντρο Βιοϊατρικῆς Ἠθικῆς καὶ Δεοντολογίας, Ἀθήνα 2002.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

- Cavarnos J., *St. Gregory of Nyssa on the Origin and Destiny of the Soul*, ἐκδόσεις Institute for Byzantine and Modern Greek Studies, Massachusetts 1956.
- Dobzhansky Th., *Ἡ γενετικὴ τῆς ἐξελικτικῆς πορείας*, μετάφρ. Κ. Καστρίτης, ἐκδόσεις Columbia University Press, Θεσσαλονίκη 1989.
- Dyson F., *Προελεύσεις ζωῆς*, μετάφρ. Ἀ. Τσουκαλαδάκης, ἐκδόσεις Σύνταγμα, Ἀθήνα 1997.
- Dyson F., «A Model for the Origin of Life», *Journal Mol. Evolution*, τ.χ. 18, 1982, σ.σ. 344-350.
- Florovsky G., *Δημιουργία καὶ ἀπολύτρωση*, μετάφρ. Π. Πάλλη, ἐκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1983.
- Futuyama J. D., *Ἐξελικτικὴ Βιολογία*, ἐπιμέλεια Λ. Ζούρος, ἐκδόσεις Πανεπιστημιακῆς Ἐκδόσεις Κρήτης, Ἡράκλειο 1995.
- Ladner G., «The Philosophical Anthropology of Saint Gregory of Nyssa», *Dombarton Oaks Papers*, Cambridge, Mass. 1956, σ.σ. 61-94.
- Morange M., *Τὸ μερίδιο τῶν γονιδίων*, μετάφρ. Λ. Λάκκα, ἐκδόσεις Καστανιώτη, Ἀθήνα 2000.
- Morange M., *Ἱστορία τῆς μοριακῆς βιολογίας*, μετάφρ. Λ. Λάκκα, ἐκδόσεις Καστανιώτη, Ἀθήνα 1999.
- Monod J., *Τύχη καὶ Ἀναγκαιότητα: δοκίμια γιὰ τὴ φυσικὴ φιλοσοφία τῆς νεώτερης βιολογίας*, μετάφρ. Ν. Παπαδόπουλος, ἐκδόσεις Ράππας, Ἀθήνα 1971.
- Sherrard P., «Ὁ ἀπανθρωπισμὸς τοῦ ἀνθρώπου», *Δύο κείμενα περὶ ἐπιστήμης*, ἐκδόσεις Σύναξη, Ἀθήνα 1986, σ.σ. 9-63.
- Shreeve J., «Τὰ μυστικὰ τῶν γονιδίων», *National Geographic*, τ.μ. 3, Ὀκτ. 1999, σ.σ. 108-126.
- Spiegelman S., «An in vitro analysis of a replicating molecule», *American Scientist*, τ.μ. 55, σ.σ. 3-68.
- Thunberg L., *Microcosm and Mediator. The theological anthropology of Maximus the Confessor*, ἐκδόσεις Open Court, Chicago 1995.